

№ 28 (573)
Ліпень 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Асобы: рэстаўратар Сяргей Друшчыц, этнограф і археолаг Міхал Федароўскі –**
стар. 3

☞ **Памяць: Іўеўскі сіроцкі дом –**
стар. 5

☞ **Царкоўнае краязнаўства: страчаная святыня –**
стар. 7

Ад Моцарта да Агінскага: «Класіка ля Ратушы»

На тым тыдні...

✓ **18 ліпеня** ў Нацыянальным парку «Белавежская пушча» на тэрыторыі Музея народнага побыту і старадаўніх тэхналогій прайшоў **фэстываль старадаўніх традыцый**. Сюды з'ехаліся майстры з ваколіцаў Белавежскай пушчы – Камянецкага, Пружанскага і Свіслацкага раёнаў, якія прадэманстравалі свае ўменні ў ложа- і саломапляценні, разьбе па дрэве, вырабе лялек-матанак. Цікавай была і экскурсія па музеі, пад час якой можна было пабачыць прадметы хатняга побыту сярэдзіны XIX стагоддзя, прыстасаванні для мужчынскіх і жаночых рамёстваў.

✓ **23 ліпеня** ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася **прэзентацыя другой часткі аўтарскага фатапраекта Валерыя Вядрэнкі «Святло Вязынкі. Графіка»**. Экспазіцыя з 26-і працаў, аб'яднаных адной тэмай і тэхнікай выканання, прапануе глядачу ўбачыць купалаўскія мясціны вачыма фатографа пачатку XX стагоддзя, калі ў пейзажнай фатаграфіі сярод эстэтычных накірункаў панавалі піктарыялізм. Усе фатаграфіі створаны ў Вязынцы, на радзіме Янкі Купалы, і захоўваюцца ў фондах музея.

✓ **25 ліпеня** каля Мінскай ратушы можна было пабачыць інтэрактыўны **вулічны спектакль-здарэнне «Спатканне»**, зладжаны Цэнтрам сучасных мастацтваў. Ратуша – адно з улюбёных месцаў мінчукоў для прызначэння спатканняў, там жа дамовіўся аб сустрэчы і герой спектакля. Як і трэба, ён прыйшоў раней, і не ведаў, што чаканне дзяўчыны стане сапраўднай прыгодай.

✓ **25 і 26 ліпеня** ў Віцебску прайшлі **XXV Міжнародныя Шагалаўскія чытанні**, якія сабралі даследчыкаў з Беларусі, Латвіі, Расіі, Японіі, Злучаных Штатаў Амерыкі. Навукоўцы прадставілі даклады, прысвечаныя даследаванню эпостальнай спадчыны Шагала, адкрыццю ў Віцебску школы мастацтваў, апошнім гадам жыцця мастака ў Расіі і гадам знаходжання ў ЗША ды іншым тэмам.

Шагалаўскія чытанні ладзяцца ў Віцебску штогод з 1991 года. Сёлетняя канферэнцыя стала часткай вялікага культурнага праекта «Вясельная феерыя “Закаханыя над горадам”», прысвечанага святкаванню 100-годдзя з дня вяселля М. Шагала і Бэлы Розенфельд.

На плошчы Свабоды ў Мінску працягваюцца музычныя вечары. Новы сумесны праект кампаніі «Velcom» і фонду «Ідэя» пераносіць класічную музыку з канцэртных залаў на вольнае паветра каля Ратушы.

Гэтыя музычныя вечары аб'ядноўваюць лепшых музыкаў і вакалістаў нашай краіны. Так, 11 ліпеня ў выкананні аркестра Музыкальнага Дома «Класіка» пад кіраўніцтвам Івана Касцяхіна прагучалі самыя вядомыя творы Моцарта: уверцюра да оперы «Вяселле Фігары», часткі сімфоніі № 40 і ўрыўкі з «Маленькай начной серэнады». 18 ліпеня квартэт «V.S.O.P.» здзівіў слухачоў незвычайным спалучэннем аргенцінскага танга, класікі і джазу ў музыцы Астора П'яцолы.

25 ліпеня ансамбль салістаў «Партыта» выконваў музыку барока, а квартэт саксафоністаў «SaXaS» пераасэнсаваў класічныя музычныя творы.

І, нарэшце, 1 жніўня на плошчы Свабоды

адбудзецца вялікі канцэрт, прысвечаны 250-годдзю з дня нараджэння Міхала Клеафаса Агінскага – кампазітара, дыпламата, мецэната і выбітнага дзеяча беларускай культуры. Паводле словаў дырэктара фонду «Ідэя» Наталлі Куцан, у праграме мерапрыемства – касцюміраваны баль XIX стагоддзя, інтэрактыўная праграма ад ансамбля старадаўняй музыкі «Кантабіле» і праекта «Эпоха князя Міхала Клеафаса Агінскага».

– Мэта музычных вечароў ля Ратушы – увагобіць у жыццё фармат праменадных канцэртаў у Мінску, каб гараджане пад час шпацыру па горадзе з сем'ямі ці сябрамі маглі спыніцца і паслухаць добрую музыку. Спадзяюся, што вечары класічнай музыкі стануць пастаяннымі і будуць расказваць пра беларускую ідэнтычнасць, пра таленавітых, але пакуль малавядомых беларускіх музыкаў, – адзначыла Н. Куцан.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Нашы віншаванні

Сёлета 25 ліпеня адзначае 70-годдзе краяўца Міхась Маліноўскі, правадзейны член Геаграфічнага таварыства пры Акадэміі навук СССР з 1979 года, узнагароджаны 10-цю медалямі.

Ён нарадзіўся ў 1945 годзе ў вёсцы Угрынь (хутар Ровеста) Зэльвенскага раёна. Выхаванец Парэцкага дзіцячага дома № 2 (Гродзенскі раён), навучэнец Парэцкай рускай сярэдняй школы, Ашмянскай школы-інтэрната, дзе адначасова на грамадскіх пачатках узначальваў Ашмянскі раённы краяўчы музей імя Францішка Скарыны. Дваццаць сем гадоў праслужыў у Савецкай Арміі.

Цяпер М. Маліноўскі жыве ў Баранавічах. За плённую працу ён быў адзначаны ганаровымі граматамі Міністэрстваў інфармацыі, культуры Рэспублікі Беларусь, Камітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцей пры Савеце Міністраў і іншымі ўзнагародамі.

Віншваем Міхася Міхайлавіча з юбілеем, жадаем шчасця, здароўя, творчых поспехаў і ўсяго самага найлепшага!

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ, гісторык культуры

Беларускі фонд культуры і рэдакцыя «Краяўчай газеты» далучаюцца да віншаванняў, зычаць спадару Маліноўскаму нястомнасці ў працы і новых цікавых адкрыццяў.

Фэстываль беларускай міфалогіі

Шаноўныя спадарыні і спадары!

Улічваючы, што Беларусь высока ацэньвае перспектывы развіцця супрацоўніцтва з рознымі краінамі, у тым ліку развіццё сумесных культурных і турыстычных праектаў, запрашаем вас да ўдзелу ў фэстывалі беларускай міфалогіі «У госці да Лепельскага Цмока»!

Міфалогія аб'ядноўвае беларусаў з народамі свету. Гэта погляд нашых далёкіх продкаў на сусвет, дзе прыродныя з'явы ўвасабляліся магутнымі бессмяротнымі істотамі, якія дапамагалі чалавеку жыць у гармоніі з прыродай.

Адным са знакавых сімвалаў, які ахоўвае прыроднае багацце, была міфічная змеяпадобная істота – Цмок. У беларускай міфалогіі Цмок (Дракон) займае асобае месца. Гэтая істота з'яўляецца ахоўнікам асноўнага багацця Беларусі – прэснай вады, падтрымлівае баланс паміж водамі зямнымі і нябеснымі. У побытавым сэнсе з'яўляецца апекуном сямейных каштоўнасцяў.

Цмок дабраслаўляе маладых на прадаўжэнне роду і дабрабыт, але бязлітасна карае за распуству і разбэшчанасць, парушэнне звычайнага права.

Шматжанравы фэстываль беларускай міфалогіі «У госці да Лепельскага Цмока» запрашае ўсіх, хто прызнае духоўнае адзінства народаў, калі ў вялікіх культурах старажытнасці, у сферы іх уплыву пачынае фарміравацца ўніверсальная духоўная аснова, якая і сёння спрыяе сяброўскім, міжнацыянальным стасункам.

Мэты і задачы фэстывалю:

* адраджэнне, захаванне і развіццё мастацкіх адлюстраванняў нацыянальнай, культурнай, моўнай і этнічнай самабытнасці беларусаў і іншых народаў краінаў-удзельніцаў фэстывалю;

* пошук талентаў сярод моладзі;

* знаёмства з культурай краінаў-удзельніцаў фэстывалю, наладжванне стасункаў для міжнароднага супрацоўніцтва;

* знаёмства з творчымі калектывамі і асобнымі выканаўцамі з рознымі стылямі і магіч-маскамі мастацкага ўвасаблення;

* складанне і рэалізацыя сумесных адукацыйных, культурных і турыстычных праектаў.

Арганізатары фэстывалю:

- Лепельскі раённы выканаўчы камітэт;
- Упраўленне спорту і турызму Віцебскага аблвыканкама;
- каардынатар зялёнага маршруту «Край жоўтых гарлачыкаў і сівых валуноў» В. Маханенка;
- тураператар ТАА «Райдатур»;
- грамадская культурніцкая кампанія «Будзьма беларусамі!».

Падтрымка фэстывалю: Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь.

Дата правядзення: 8 жніўня 2015 года.

Месца правядзення: г. Лепель, гарадскі парк.

Да ўдзелу ў фэстывалі запрашаюцца:

– прафесійныя і самадзейныя калектывы, якія выступаюць на нацыянальнай мове і выкарыстоўваюць у выступленнях аўтэнтчныя міфалагічныя рэканструкцыі-стылізацыі;

– прафесійныя і самадзейныя калектывы з анімацыйнымі і інтэрактыўнымі праграмамі з выкарыстаннем аўтэнтчных персанажаў і герояў легендаў, казак і паданняў;

– песенныя прафесійныя і самадзейныя калектывы, якія выступаюць на нацыянальнай мове і выконваюць аўтэнтчныя песні (дапускаюцца сучасныя музычныя стылі, песні аб міфічных персанажах);

– танцавальныя прафесійныя і самадзейныя калектывы, якія выступаюць у аўтэнтчных касцюмах і выконваюць аўтэнтчныя танцы з аўтэнтчнымі рухамі.

Для даведак звяртацца на паштовую скрыню: shukajby@gmail.com.

Наш календар

120 гадоў таму, 22 ліпеня 1895 г., нарадзіўся Павел Сухі.

Будучы стваральнік рэактыўнай і звышгукавой авіяцыйнай тэхнікі нарадзіўся ў горадзе Глыбокае. Бацькі яго – Восіп Андрэевіч і Лізавета Якаўлеўна – працавалі ў Глыбоцкім народным вучылішчы. У 1905 г. П. Сухі паступіў вучыцца ў Глыбоцкую гімназію, якую скончыў у 1914 г. з срэбным медалём. У тым жа годзе паступіў на матэматычны факультэт Маскоўскага ўніверсітэта, пасля заканчэння першага курса перайшоў у Маскоўскае вышэйшае тэхнічнае вучылішча. З 1916 г. П. Сухі ў арміі, заканчвае школу прапаршчыкаў, прымае ўдзел ў Першай сусветнай вайне. У 1918 – 1920 гг. працуе выкладчыкам матэматыкі ў лунінецкай школе, чыгуначнай школе ў Гомелі. Пасля аднаўлення дзейнасці вышэйшых навучальных устаноў Расіі прадоўжыў вучобу ў Маскоўскім вышэйшым тэхнічным вучылішчы, якое скончыў у 1925 г. З 1925 г. працаваў інжынерам-канструктарам у Цэнтральным аэрагідрадынамічным інстытуце імя М. Жукоўскага (ЦАГІ), з 1936 г. – намеснікам начальніка канструктарскага бюро завода доследных канструкцыяў ЦАГІ, а з 1937 г. – начальнікам канструктарскага бюро завода. У 1939 г. прызначаны галоўным канструктарам і дырэктарам доследнага завода. З 1956 г. – галоўны канструктар авіяцыйнай тэхнікі. П. Сухі – аўтар больш 50-і арыгінальных канструкцыяў ваенных самалётаў, з якіх 30 пабудаваныя і выпрабаваныя. Пры-

маў удзел у праектаванні самалётаў АНТ-3, АНТ-4, АНТ-6, АНТ-9, АНТ-10. Пад кіраўніцтвам А. Тупалева працаваў знішчальнік І-4 (АНТ-5), выпрабаваны і серыйная вытворчасць якога былі пачаты ў 1927 г., і І-14 (АНТ-31; 1932 – 1934). Вядучы канструктар і кіраўнік аддзела па распрацоўцы самалётаў РД (АНТ-25) і «Радзіма» (АНТ-37). Стварыў шматфункцыянальны баявы самалёт Су-2, браніраваны штурмавік Су-6, якія выкарыстоўваліся ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Пад яго кіраўніцтвам у 1940 – 1941 гг. створаны доследныя знішчальнікі Су-1, Су-3 і інш. са звычайнымі і камбінаванымі сілавымі ўстаноўкамі з высокімі

лётна-тэхнічнымі характарыстыкамі, у 1942 – 1943 гг. – браніраваны штурмавік Су-6. Адзін са стваральнікаў звышгукавой рэактыўнай авіяцыі. Распрацаваў рэактыўныя самалёты Су-9 з двума рэактыўнымі рухавікамі, знішчальнік-перахватчык Су-15 і інш. з турбарэактыўнымі рухавікамі, звышгукавыя знішчальнікі з стралападобным і трохвугольным крылом. Пад яго кіраўніцтвам быў распрацаваны першы знішчальнік-бамбардзіроўшчык Су-7Б. Прымаў удзел у распрацоўцы і кіраванні лётнымі выпрабаваннямі бамбардзіроўшчыка Ту-14. На самалётах канструкцыі П. Сухого неаднаразова ўстанаўліваліся рэкорды па працягласці, хуткасці і вышыні палёту. У 1934 г. на самалёце РД (АНТ-25) быў устаноўлены сусветны рэкорд па працягласці беспасадачнага палёту, а ў 1936 г. зроблены беспасадачны пералёт Масква – Далёкі Усход (экіпаж пад кіраўніцтвам В. Чкалава). На самалётах Т-431 і Т-405 устаноўлены два сусветныя рэкорды па вышыні (1959, 1962) і два рэкорды хуткасці палёту па замкнёным маршруце (1960, 1962).

П. Сухі стаў двойчы Героем Сацыялістычнай Працы (1957, 1965), быў узнагароджаны ордэнамі Леніна, Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Працоўнага Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі. У 1975 г. Прэзідыум Акадэміі навук СССР за «найвыдатнейшыя дасягненні ў галіне авіяцыйнай навукі і тэхнікі» прысудзіў медаль № 1 імя А. Тупалева генеральнаму канструктару П. Сухому (пасмяротна). Пахаваны ў Маскве, на Навадзевічых могілках. У Гомелі П. Сухому ў 1977 г. устаноўлены бронзавы бюст. Яго імя прысвоенае Канструктарскаму бюро (сакавік 1977 г.),

Бюст П. Сухого ў Гомелі

Гомельскаму дзяржаўнаму тэхнічнаму ўніверсітэту. У Глыбокім на ўездзе ў горад размешчаны самалёт-помнік, а ў СШ № 1 працуе музей, прысвечаны П. Сухому.

Нашы спачуванні

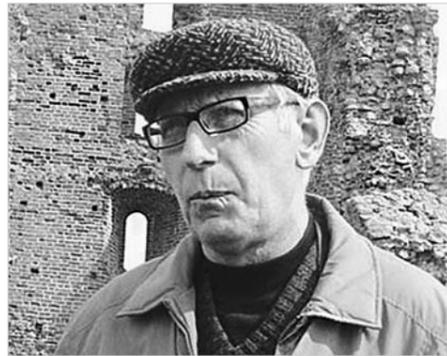
Невыказанае раней

Памёр **Сяргей Аляксандравіч ДРУШЧЫЦ**, якога я асабіста ведаў па сумеснай працы на працягу амаль паловы стагоддзя.

Мае шчырыя спачуванні, якія я выказаў сям'і Сяргея Аляксандравіча, – жонцы Надзеі Міхайлаўне і сыну Міхаілу – гэта яшчэ не ўсё жаль, які можна было б выказаць словам. На самой справе, Сяргей Аляксандравіч пакінуў не толькі блізкіх сваіх людзей, ён пакінуў асірацелай вялікую сям'ю беларускіх рэстаўратараў, якую ён на працягу пяцідзесяці гадоў вырошчваў, выхоўваў, скіроўваў у рэчышча нацыянальнай годнасці. Што атрымалася, мы бачым: нават тыя разбуральныя працэсы, якія пракаціліся па краіне ў выніку распаду «развітога сацыялізму», не здолелі поўнасна знішчыць напрацаванае, назапашанае такімі, як С. Друшчыц. Менавіта яму ды такім, як ён, апантаным рэстаўратарам належала ідэя стварэн-

ня агульнай рэстаўрацыйнай школы краінаў Прыбалтыкі і Беларусі, роднасных па методыцы правядзення рэстаўрацыйных працаў на архітэктурных помніках. Правядзенне сумесных сустрэчаў-канферэнцыяў, атрыманы маладымі беларускімі рэстаўратарамі тэарэтычны і практычны досвед пад час гэтых сустрэчаў, што ладзіліся ў 1980-я гады па чарзе ў кожнай краіне, вывелі Беларусь на шырокую дарогу сусветнага вопыту ў такой няпростай навуцы, як рэстаўрацыя архітэктурных помнікаў.

Усё назапашанае падштурнула Сяргея Аляксандравіча шчыра падтрымаць ідэю аднаўлення Нясвіжскага палаца ў пачатку 1990-х гадоў. У тыя гады яго намаганнямі пачаў закладвацца падмурак матэрыяльнай базы рэстаўратараў у г. Нясвіжы – сумеснае беларуска-польскае прадпрыемства «Рэнаватум». Яно павінна было стаць прафесійным прадпрыемствам, якое выкон-

вала б усе спецыфічныя рэнавацыйныя працы, выкарыстоўваючы вопыт нашых суседзяў. На жаль, нават падтрымка з боку Міністэрства культуры Беларусі не хапіла для таго, каб пераканаць кіраўнікоў горада, вобласці, краіны, што рэстаўрацыя – гэта не рэканструкцыя, рэстаўратар – гэта не проста будаўнік, а палац Радзівілаў – не кароўнік.

Сяргей Аляксандравіч доўга вагаўся, ці можна ў такіх умовах брацца за рэстаўрацыю Нясвіжскага палаца, раіўся і вымушаны быў пагадзіцца на навуковае кіраўніцтва аб'ектам: спраца-

ваў адвечны прынцып «калі не я, то хто?». Яму давалося выпраўляць памылкі сваіх папярэднікаў, што ён рабіў па-інтэлігенцку сціпла, каб не пакрыўдзіць тых папярэднікаў.

Як арганізатар рэстаўрацыйнай справы ў Беларусі Сяргей Аляксандравіч застанецца ў гісторыі сваёй працай па стварэнні ў кожным абласным цэнтры краіны рэстаўрацыйных майстэрняў, умацаваннем іх матэрыяльнай базы, адкрыццём праектнага інстытута «Белпраектрэстаўрацыя», арганізацыяй набору на рэстаўрацыйнае аддзяленне архітэктурнага факультэта Беларускага політэхнічнага інстытута. З жалем даводзіцца канстатаваць, што ўсё зробленае С. Друшчыцам і яго таварышамі па справе сучасная Беларусь згубіла. Засталіся толькі помнікі, помнікі, удзячныя Друшчыцу, у Нясвіжы, Міры, Полацку, Навагрудку, Пінску, Магілёве, Завоссі, Кушлянах і многіх, многіх іншых месцах Беларусі, якой Сяргей Аляксандравіч аддаў свае веды, сілы і самое жыццё. Няхай жа ўдзячная яму будзе яна – Беларусь.

Уладзімір ГІЛЕП

Беларускаму і польскаму фалькларысту, этнографу, археолагу, краязнаўцу і калекцыянеру Міхалу Федароўскаму (1853 – 1923) належыць адно з самых пачэсных месцаў сярод працаўнікоў на ніве беларускай этнаграфіі і фалькларыстыкі, сярод даследчыкаў, якія ўклалі тытанічную працу ў выяўленне мастацкіх здабыткаў беларускага народа і тым самым прычыніліся да больш поўнага раскрыцця духоўнага вобліку беларускага народа перад усім светам. Так пра М. Федароўскага скажы даследчык яго творчасці, кандыдат філалагічных навук Янка Саламевіч. Шматтомная праца «Люд беларускі» М. Федароўскага – гэта сапраўдная скарбніца духоўнай творчасці народа, у якой сабраныя і апублікаваныя тысячы песень і казак, вераванняў і забабонаў, прыказак і загадак, паданняў, легендаў, анекдотаў, прыпевак, што стварала творчая фантазія нашых бацькоў, дзядоў і прадзедаў. Таму нездарма вялікі беларускі паэт Уладзімір Дубоўка назваў Федароўскага збіральнікам жэмчугу.

археалаг, аўтар вялікай працы пад назвай «Люд беларускі» М. Федароўскі. Збіральнік прывёз з сабой багаты калекцыі археалагічных прадметаў, сабраных у Беларусі, некалькі тысячаў навуковых кніг, пераважна з XVIII – XIX стагоддзяў, больш за 5 000 гравюраў, велізарную колькасць гістарычных дакументаў і прыватных лістоў XVII і XVIII стагоддзяў з архіваў Пацаў, Пацеяў, Храптовічаў, Сапегаў, сабраных ім на застрэшшах і ў куфрах шляхецкіх двароў, фальваркаў і засценкаў.

Першай памочніцай у апрацоўцы беларускага фальклору ў Варшаве была Лідзія Падул. Дзяўчына з Лідскага павета вучылася ў Варшаўскай кансерваторыі. Паводле словаў Янкі Саламевіча, Л. Падул нават запісала 7 песень для Федароўскага ў Лідскім павеце. Дзяўчына шмат дапамагала фалькларысту, нават пэўны час жыла ў яго на кватэры. Але больш звестак пра Л. Падул адшукаць не ўдалося. Магчыма, пасля заканчэння кансерваторыі яна пакінула Варшаву.

Вельмі часта ў М. Федароўскага бываў Рамуальд Зямкевіч – беларускі бібліяфіл, бібліяграф, публіцыст, гісторык і калекцыянер, які жыў у Варшаве. Яны пазнаеміліся ў 1905 годзе. Р. Зямкевіч найперш цікавілі антыкварныя калекцыі Федароўскага. Вядома, ён шмат дапамагаў у апісанні і класіфікацыі са-

кніг са сваёй сабранай бібліятэкі М. Федароўскі проста падараваў Гальяшу Леўчыку. І калі хто з беларусаў бываў тады ў яго маленькай кватэры ў Варшаве на вуліцы Леапальдына, 35, кв. 32, то бачыў сярод шматлікіх кніг і тры тамы «Люд беларускага» з аўтографамі Федароўскага.

Жывучы стала ў Варшаве, М. Федароўскі па-ранейшаму не забывае Беларусь. Ён працягвае і ў Варшаве збіраць беларускія матэрыялы, просіць знаёмых дасылаць яму ўсё беларускае. Напрыклад, у лісце да Цэцыліі Снягоцкай у Львоў у 1908 годзе Федароўскі просіць дасылаць яму кніжачкі, якія тычацца Русі Літоўскай (Янка Саламевіч, «Міхал Федароўскі». Мінск, 1972. С. 354).

З Варшавы М. Федароўскі вядзе вялікую перапіску з супрацоўнікамі «Нашай Нівы», «Bielarusa», прыватнымі асобамі. І пастананна працуе над «Люд беларускім». Але жыць у Варшаве з матэрыяльнага боку М. Федароўскаму было вельмі цяжка. Таму, каб знайсці сродкі для існавання, ён прадаваў свае калекцыі варшаўскім бібліяфілам, гандлярам старажытнасцямі, тым, хто цікавіўся антыкварам, быў пасрэднікам у некаторых гандлёвых здзелках. Многія рэчы ён прадаваў вельмі танна, а таксама ахвяраваў музеем, архівам і бібліятэкам Польшчы.

У пачатку 1920-х гадоў ён пачаў хварэць і 10 чэрвеня 1923 года памёр. Яго пахавалі на Павонзкаўскіх могілках у Варшаве. На надмагільнай пліце сябры Варшаўскага навуковага таварыства напісалі: «Міхал Федароўскі, этнограф, аўтар «Люд беларускага». 1853 – 1923».

Сяргей ЧЫГРЫН

Апошняе вяртанне Міхала Федароўскага ў Варшаву

Жыццё і дзейнасць збіральніка непарыўна былі звязаныя з Варшавай і з беларусамі, якія там жылі на пачатку XX стагоддзя. Варшава з'яўляецца радзімай М. Федароўскага, дзе ён нарадзіўся 1 верасня 1853 года. Бацька яго Адольф па нацыянальнасці быў кашубам, прымаў актыўны ўдзел у паўстанні 1863 – 1864 гадоў, пасля якога эміграваў у Францыю і хутка пакінуў сям'ю. А ў 1870 годзе пад час франка-прускай вайны загінуў у бітве пад Арлеанам. Маці Элеанора сына выхоўвала адна, праўда, дапамагалі і яе бацькі. Калі Міхал падрос, скончыў чацвёрты клас мужчынскай прагімназіі з рускай мовай навучання ў Варшаве. Тады і зацікавіўся юнак фальклорам, у прыватнасці, прыказкамі і фразеалагізмамі, запісваў іх ад варшавянаў. У 1873 – 1874 гадах быў вольным слухачом Пятроўска-Разумоўскай акадэміі пад Масквой.

У 1877 годзе М. Федароўскі выехаў у Заходнюю Беларусь. На працягу 17 гадоў ад Беласточчыны да Случчыны ён паглыблена даследаваў духоўную і матэрыяльную культуру беларускага народа, збіраў каштоўнасці: этнаграфічныя ма-

тэрыялы, кнігі, гістарычныя дакументы, творы жывапісу і графікі, раскопваў курганы, старажытныя паселішчы, могільнікі, рыхтаваў матэрыялы да археалагічнай карты дагістарычнай Беларусі і г.д. Сабраў больш за 5 000 беларускіх песень каляндарнага і сямейна-абрадавага цыклаў, запісаў больш за 10 000 прыказак, больш за 500 загадак, сотні чарадзейных, сацыяльна-бытавых, сатырычных і іншых казак, легендаў, паданняў, анекдотаў, жартаў, гумарэсак, народных павер'яў, забабонаў, прымаў, парадаў па народнай медыцыне і г.д. Шмат этнаграфічных запісаў, археалагічных прадметаў дасылаў Сігмунту Глогеру ў яго маёнтка Яжэва на Беласточчыне, дарыў навуковым установам.

У 1904 годзе М. Федароўскі назаўсёды вяртаецца ў Варшаву. 10 мая 1904 года «Gazeta Polska» (№ 129) паведамляла, што ў Варшаву пераехаў вядомы этнограф і

Пераехаўшы ў Варшаву, М. Федароўскі пачаў апрацоўваць сабраныя ў Беларусі прыказкі. Потым заняўся класіфікацыяй, апрацоўкай і падрыхтоўкай да друку вялікага збору беларускіх народных песень. Але ўсё гэта яму зрабіць было няпроста, таму ў Варшаве ён шукаў памочнікаў.

роўскага бываў Рамуальд Зямкевіч – беларускі бібліяфіл, бібліяграф, публіцыст, гісторык і калекцыянер, які жыў у Варшаве. Яны пазнаеміліся ў 1905 годзе. Р. Зямкевіч найперш цікавілі антыкварныя калекцыі Федароўскага. Вядома, ён шмат дапамагаў у апісанні і класіфікацыі са-

бранага ім матэрыялу, нешта купляў у Федароўскага, нешта абменьваў і нават мог украсці. Гэта была яго хвароба, як згадаў Сяргей Хмара («Слоніўскі край», 2000, № 1. С. 39). У 1931 – 1935 гадах Р. Зямкевіч вёў карэктурную чацвёртага тома працы «Люд беларускі».

«Бацькава дачка»

(Працяг. Пачатак у № 27)

Вельмі складаным сталася іншае заданне. У Заслаўі трэба было забраць труп партызана. Разанскі хлопец Ваня загінуў па неахайнасці сваіх. Уначы на крутым павароце каля Сілецка, што напалёк станцыі Радашковічы, партызаны падклалі міну пад рэйку і працягнулі шнур. Немцы пуць правяралі і пусквалі першым пусты эшалон, а другі ішоў з грузам. Па неасцярожнасці нехта з партызанаў зачэпіў шнур – і адбыўся выбух. Амаль усе атрымалі кантузію, а Ваня загінуў. Немцы асвятлілі чыгунку ракетамі і адкрылі страляніну. Партызаны пакінулі месца здарэння. Назаўтра даведаліся, што ворагі знайшлі труп, паклалі яго ў труну і прывезлі ў Заслаўе на апазнанне. Труну паставілі ў скверыку: хто пазнае, хай забірае для пахавання. Забраць цела загінулага паслалі Веру, але гэта ёй, напэўна, не ўдалося б. Не палезла б сама ў падрыхтаваную пастку. Да таго часу хлопец ужо быў пахаваны на могілках у Заслаўі. Даведалася, што пахаваў яго дзед Мацкевіч, які жыву на вуліцы Луначарскага, насупраць казармы. Дзяўчына смела ўвайшла ў дом, убачыла дзеда і яшчэ некалькіх чалавек. Не разгубілася, папрасіла ў дзеда папаць каня. А ў сенцах ціха

спытала, дзе пахаваны партызан. Той гучна адказаў:

– Немцы загадалі, і я ў снезе закапаў.

Вера схавала дзеда Мацкевіча за баряду, прыставіла пісталет да скроні і запатрабавала, каб паехаў з ёй на могілкі і паказаў, дзе закапаны труп. Выйшлі з сяней, селі на сані. Вера абняла дзеда, і яны паехалі. Выкапалі труп, захуталі ў коўдру, накрылі зверху сенам і паехалі разам у бок Ганалеса.

Дзед крышку правёў адважную дзеўку, якая за мятэчкам яго адпусціла. Напужаны дзед і дома нікому не сказаў, што дапамог партызанам. Час быў такі, што трэба было маўчаць. Івана пахавалі на могілках у Маньлах (цяпер в. Сярэдняе).

Аднойчы пасля вайны Мацкевіч зайшоў ў Заслаўі ў райкам КП(б)Б да сакратара В. Вітушкі. Было ім пра што пагаварыць, успомніць той зімовы вечар, калі рызыкавалі сваімі жыццямі, вывозячы цела партызана.

Вось яшчэ эпізод з партызанскага жыцця жанчыны. У Буцавічах размяшчаўся нямецкі гарнізон. Там была партызанская сувязная – урач Зіна Тарасаўна Залуцкая. Пажылы камандант гарнізона фармальна быў жанаты на былой камсамолцы Зіне Шлях-

цёнак, якая да вайны працавала старэйшай піянерскай вожыцай у мясцовай школе. Ёй, як актыўнай камсамолцы, далі рэкамендацыю для ўступлення ў рады КП(б)Б, на пачатак вайны ўжо была кандыдатам у члены кампартыі. Пытанне аб З. Шляхцёнак абмяркоўвалася ў падпольным райкаме ЛКСМБ, і было вырашана расправіцца з ёй...

– Я рашыла, што і павінна з ёй расправіцца. Мяне адгаворвалі, але я непахісна настаяла на сваім, – расказвае Вера Іосіфаўна. – Пераапрунулася ў сялянку і паехала ў бальніцу да ўрача Залуцкай. Медсестра дапамагла мне як хворай падняцца і паклала на кушэтку. Прыйшла Залуцкая і ў акулерах пачала разглядаць хворую; заўважыла падспадніцай штаны (тады іх жанчыны не насілі). Яна вельмі спужалася, бо за вакном немцы праводзілі шыхтавое навучанне. Я сказала, што райкам партыі зацвердзіў рашэнне аб расстрэле каманданткі.

– Дзе будзеце?

– Выведзем яе за вёску.

Раптам заходзіць З. Шляхцёнак. Вочы ў яе ад страху сталі вялікія, па яблыку. А я ёй спакойна кажу:

– Садзіся, Зіна, пагаворым. Як здарылася, што ты, актыўная камсамолка, стала жонкай каманданта?

– Маю сям'ю расстралялі, – кажа яна, – а мне ён даў выбар: альбо смерць, альбо я яго жонка. Я выбрала – жонка.

– А чаму з партызанамі не звязалася?

– Баялася цябе. Гаварылі, што ты забіваеш.

– Жыць хочаш?

– Так.

– А я не хачу.

– Давайце любое заданне, буду выконваць.

– Не прадасі?

– Не.

– Пішы распіску і клятву. Узор такі... – і я коратка падказала словы клятвы, дзе былі такія: «Если я выдам секретара подпольщиков, то казните меня и моих родных (перечислялись имена)».

Як гарантыю супрацоўніцтва з партызанамі, яна выдала Веры сакрэты ўмацавання гарнізона: колькасць немцаў, узбраенне і ўмацаванні.

– А калі хочаш, дык можаш прыйсці да нас як госць камеданта, я цябе запрашаю.

– Падумаю, можа і прыйду.

Вера Вітушка не раз рызыкавала сваім жыццём.

Хапіла ў яе сілы волі і адвагі адзін раз схадзіць у госці да каманданта. У выніку – будынак гарнізона ўзарваўся, але камандант застаўся жывым. З. Шляхцёнак перадала ў брыгаду «Штурмавая» самыя дакладныя звесткі аб пачатку апошняй блакады і колькасці варажых войскаў, што ажыццяўлялі яе. Перадала партызанам і зброю. Перад наступленнем Чырвонай Арміі партызаны хацелі забраць Шляхцёнак у сваю брыгаду, але яна некуды з'ехала са сваім камандантам. Магчыма, у Германію, хоць там ёй нічога добрага не магло быць. У каманданта там была свая сям'я.

У той час не адна Шляхцёнак станавілася паходна-палавой жонкай немцаў. Такіх выпадкаў было шмат. І ўсё спісвалася на вайну. Былі яны і ў мужчынаў-партызанаў, як жанатых, так і халастых. Малодасць брала сваё. Можна, толькі партызанкі такімі жонкамі станавіліся па сваёй волі, а радзей – па прымусе.

Вера Іосіфаўна хадзіла на выкананне баявых заданняў. Аднойчы камандзір брыгады Лунін сказаў на прывале:

– Вера, навошта ты на баявыя заданні з хлопцамі ходзіш? Для цябе знойдзеца месца і ў штабе брыгады.

– А чыёй жонкай я там буду? – спытала яна.

– Чым камісар Фёдараў не жаніх?

– Пасля вайны. Хай чакае мяне.

Так склалася, што Фёдараў знайшоў сабе іншую. Але і ў Веры прыхільнікаў хапала. Аднойчы, а было гэта ў вёсцы Жабічы Лагойскага раёна, дзяўчына знайшла ў сваёй кішэні аркуш паперы, складзены прамакатушкам. Раскрыла і прачытала аддрукаваны на машыныцы верш:

Посвячаю Вере.

*О тебе мне думать сладко:
Жаждой встречи,*

жаждой ласки

Опоясана душа.

*Я люблю Вас, синеглазка,
К Вам лечу, лечу спеша.
На крыльях мечты чудесной,
Совершая свой полёт.*

*Вижу образ твой прелестный,
Солнца яркого восход.*

Я пылаю страстью нежной,

Я хочу тебя обнять,

Как при нашей встрече

прежней

Крепко, сладко целовать.

Может, завтра будет

схватка,

Может, завтра будет бой...

О тебе мне думать сладко,

Сердце бьётся для одной.

8 марта 1943 г.

Верш напісаў Саша Бурэйка – начальнік штаба атрада імя Фрунзэ брыгады «Штурмавая». З павагай ставілася Вера да закаханага ў яе чарнавокага Сашку. Спадабаўся ён і маці, якая ў 1942 – 1943 гадах жыла ў Маньлах. Саша і Вера сябравалі, але каханні ў іх не было. Пазней выйшла замуж за ўкраінца Аляксея Васілевіча Чарненку, камісара атрада імя Панамарэнкі, але разам пражылі нядоўга, бо не знайшлі паразумення. І праз год разышліся. Сваё асабістае шчасце сама ўпусціла з рук. Дзяцей у яе не было.

Хоць В. Вітушка была камуністкай і ў Бога не верыла, але нейкая незямная сіла яе не раз ратавала. У верасні 1943 года сакратар Заслаўскага падпольнага райкама КП(б)Б Дубовік адправіў Веру ў Маскву да Панамарэнкі з інфармацыяй пра камандзіра брыгады «Штурмавая» і пра яе асабовы склад. Аэрадром быў пад Бягомлем. Дабіралася туды дзве сутак. Ехала вярхом на кані з аўтаматам, пісталетам і гранатай. Кіравала ў лес каля вёскі Верацеі да Мачульскага. Везла вельмі сакрэтныя дакументы. На крайні выпадак было і такое заданне: «Калі зловяць немцы, узарваць сябе, каб знішчыць дакументы». Пашанцавала – даехала куды трэба было.

Але палянец у Маскву не давялося. На самалёт набралася шмат партызанаў, сярод іх быў і Варанянскі (дзядзька Вася, камандзір партызанскай брыгады «Народныя мсціўцы»). На аэрадроме Соня Грыбоўская, сяброўка Веры, расплакалася, што яе не ўключылі ў спіс для палёту. Вера пайшла прасіць лётчыка, каб ўзяў і Соню. Але лётчык адмовіўся і паабяцаў прыляцець заўтра ўночы зноў. У заклад пакінуў матацыкл, які яму тут падарылі.

Сяброўкі засталіся чакаць другой ночы. Аднак той самалёт назаўтра не прыляцеў, бо яго збілі каля Оршы. Вяртанне Веры ў брыгаду вельмі абрадавала Дубовіка, бо вярнулася яго справавод. Яна вяла ўсю партыйную і касамольскую дакументацыю. Партызаны называлі Дубовіка бацькам, хоць па ўзросце і барадзе мог бы і дзедам быць. А паколькі Вера працавала ў Дубовіка, то яе называлі «бацькава дачка».

Сымон БАРЫС

(Заканчэнне
ў наступным нумары)

Палон і вяртанне

У Віцебскім абласным музеі Героя Савецкага Саюза М.П. Шмырова працуе выстаўка «Палон і вяртанне: савецкія ваеннапалонныя ў Германіі ў 1941–1945 гг.», падрыхтаваная аб'яднаннем «Кантакты» (Германія) і фондам «Гістарычная памяць» (г. Масква). Тут прадстаўлены матэрыялы, сабраныя ў архівах Беларусі, Расіі і Германіі. Галоўнай мэтай экспазіцыі з'яўляецца раскрыццё малавядомых старонак мінулага.

Сёння ў гісторыі Вялікай Айчыннай вайны акцэнт робіцца найперш на героіцы. Але не варта забываць і пра тое, што вайна – гэта трагедыя! У тым ліку тых, хто выжываў і змагаўся ў канцлагерах. У гады вайны больш за паяць з паловай мільёнаў чырвонаармейцаў патрапілі ў палон. Звыш паловы з іх па шэрагу прычынаў (цяжкая праца, хваробы, голад) загінулі. Толькі ўвосень 1941 г. паміралі звыш васьмі тысячаў савецкіх палонных у суткі. Брытанскіх і амерыканскіх ваеннапалонных у нямецкіх лагерах столькі загінула за ўсю вайну!

Выстаўка адметная не толькі абсталяваннем і падборкай фатаграфіяў і дакументаў. Пабудова яе нагадвае састаў вагона, у які траплялі людзі, што былі вымушаны ехаць у невядомасць. Прадстаўленыя дакументы, а гэта галоўным чынам лісты і ўспаміны, што перадаюць пе-

ражыванні людзей, паказваюць, які складаны шлях прайшлі ваеннапалонныя. Вельмі выразна на фотаздымках паказаныя жахлівыя ўмовы іх утрымання. Выстаўка аказвае вялікае эмацыйнае ўздзеянне на наведнікаў.

Як адзначыла дырэктар музея Ірына Шышкова, на сённяшні дзень германскі бок не хавае гэтую старонку гісторыі, адкрывае свае архіўныя дакументы для шырокага вывучэння. Акрамя гэтага, аб'яднанне «Кантакты» вырашае пытанне пра выплату кампенсацыяў былым ваеннапалонным.

Варта адзначыць, што віцебскі музей – першы ў нашай краіне, дзе экспануецца гэтая выстаўка. Такі выбар не быў выпадковым, бо традыцыйна музей ладзіць мерапрыемствы, прысвечаныя не толькі партызанскай тэматыцы, але і іншым аспектам ваеннай гісторыі.

Дата адкрыцця выстаўкі, а яна супала з датай пачатку Вялікай Айчыннай вайны, таксама была абраная невыпадкова. Для нашага народа гэта дзень жалобы і памяці. На адкрыцці сярод іншых гасцей прысутнічаў аўтар ідэі, тэкстаў і куратар выстаўкі ад аб'яднання «Кантакты» Зміцер Страціеўскі. Плануецца, што выстаўка ў Віцебску і рэгіёнах вобласці будзе працаваць да верасня.

Юлія ГАУРЫЛЕНКА, студэнтка ВДУ імя П.М. Машэрава

Дзіцячы дом вясных гадоў

Іўеўская дзіцячая бібліятэка адчыніла свае дзверы ў 1961 г. У той час яе кніжны фонд налічваў усяго 2 425 асобнікаў. Сёння бібліятэка з'яўляецца не толькі інфармацыйным і адукацыйным цэнтрам ды месцам, дзе можна бавіць вольны час, але і домам, які дорыць цяпло дзеткам нашага горада. Сюды прыходзяць больш за дзве з паловай тысячы дзяцей: дашкольнікі, вучні школы і гімназіі, а таксама іх выхавацелі, настаўнікі, бацькі, дзядулі і бабулі.

Бібліятэка падтрымлівае сувязі з мясцовымі краязнаўцамі Іванам Пракопчыкам, Іванам Буйко, Віктарам Ваўчком, якія дзеляцца з намі інфармацыяй і дакументамі пра гісторыю горада і раёна. Яны частыя госці на сустрэчах з чытачамі.

Адна з такіх сустрэчаў – «І няхай паленні памятаюць» – адбылася напярэдадні Дня Перамогі. Тым разам размова ішла аб Іўеўскім сіроцкім дзіцячым доме, які пачаў дзейнічаць у 1942 г. для сіротаў вайны. Адмыслова да сустрэчы была падрыхтаваная фотадакументальная выстаўка «Праўда жыцця сіроцкага дзіцячага дома». На імпрэзу мы запрасілі І. Пракопчыка, які раскажаў пра стварэнне дзетдома, і яго былую выхаванку В. Чарнову – яна падзялілася ўспамінамі аб ваенным дзяцінстве, прынесла і паказала фотаздымкі сваіх сяброў і настаўнікаў.

Вось што распавёў Іван Адольфавіч:

– Ішоў другі год Вялікай Айчыннай вайны. Нямецкае камандаванне пачало ажыццяўляць сваю ідэю аб перасяленні людзей на захоплены тэрыторыі. У ліпені 1942 г. на станцыю Гаўя прыбыў чыгуначны састаў з эвакуяванымі са Смаленскай, Бранскай, Калінінскай і іншых абласцей Расіі. Усіх пасажыраў даставілі ў мястэчка Іўе і размясцілі ў яўрэйскіх дамах. Іх гаспадары 12 мая 1943 г. разам з сям'ямі (усяго дзве з паловай тысячы чалавек, альбо 70 % жыхароў мястэчка) былі расстрэляныя і закапаныя ў дзвюх ямах у бліжэйшым лесе Станевічы.

Сярод рускіх дзяцей было шмат сіротаў. Іх бацькі згубіліся ў ваеннае ліхалецце, загінулі на фронце ці памерлі ў дарозе. Эвакуяваныя ўсё прыбывалі, і разам з імі павялічвалася колькасць дзяцей-беспрытульнікаў. Натопы абадраных, хворых, галодных дзяцей, шукаючы ежу, займаліся крадзяжамі, і ўрэшце новыя гаспадары мястэчка выклікалі ў камендатуру жанчынаў-перасяленак – Антаніну Ягораву, Анастасію Барышаву, Тамару Куніцкую і загадалі ім цягам трох дзён сабраць дзяцей і скласці іх спісы.

У адным з апусцелых яўрэйскіх дамоў жанчыны з дапамогай мясцовых жыхароў забілі дошкамі выбітыя вокны, адрамантавалі дзверы. З ацынкаванай бляхі з дахаў разрабаваных дамоў зрабілі кухонны посуд, а сталовы посуд прынеслі местачкоўцы.

Сустрэча з І. Пракопчыкам і В. Чарновай

Дзяцей шукалі па лясках ды падвалах, іх колькасць хутка расла, бо акурат на станцыі Гаўя немцы рабілі своеасаблівую «санітарную чыстку» вагонаў і цягнікоў, у якіх людзей везлі ў Нямецчыну: выкідвалі мёртвых, саслабелых, хворых. Узімку 1943 г. разам з мёртвай маладой жанчынай з цягніка выкінулі хлапчукоў дзесяці, васьмі і шасці гадоў па прозвішчы Пржэвальскія, і яны, азяблыя і спалоханыя, сядзелі, прыціснуўшыся да нежывой маці. Мясцовыя сялыне забралі іх да сябе, накармілі, а потым запрэглі каня і адвезлі ў «Расею» – так сталі называць сіроцкі дом у навакольных вёсках.

У дзетдом прывозілі і мясцовых асірацелых дзяцей, часам ледзьве не не-

маўлятаў. Жанчыны-выхавацелькі нікому не адмаўлялі, хаця дзіцячы дом быў у няпростым становішчы. Толькі ў пачатку яго стварэння немцы выдзелілі крыху хлеба і крупы, потым пра гэта забыліся зусім, балазе выхаванцы ўжо не парушалі нямецкіх парадкаў.

А. Ягораву і А. Барышаву звярнуліся да начальніка польскай гміны, распавялі пра сваё безвыходнае становішча. Ім нічым не дапамаглі, але выдалі дакумент, які дазваляў збіраць прадукты ў жыхароў навакольных вёсак – гэта значыць, прасіць міласціну. А вясной 1943 г. выхаванцы сіроцкага дома на кавалачку зямлі недалёка ад Іўя пасадзілі бульбу, гародніну і сабралі ўраджай. Гэта была іх першая перамога ў барацьбе за выжыванне.

...Калі ў пачатку ліпеня 1944 г. фронт падышоў зусім блізка, і вуліцы Іўя запоўніліся немцамі, якія адступалі, выхавацелькі вельмі трывожыліся за дзяцей, і гэтая трывога не давала праявіцца радасці ад хуткага вызвалення. Выхаванцаў было ўжо сто сорок, і іх трэба было ўратаваць... Таму пад домам выкапалі падвал, дзе хавалі дзяцей днём, а ноччу сыходзілі на хутар Людмілін – там мясцовы жыхар І. Горбач размяшчаў дзетак у хляве на вышках. Раніцай маленькія ўцекачы вярталіся дадому. 7 ліпеня ў Іўе ўступіла Чырвоная Армія.

З цягам часу ў дзетдоме з'яўляліся сіроты з Іўеўшчыны, сюды ж адпраўлялі дзетак з дзіцячых размеркавальнікаў і дзяцей – былых вязняў канцлагераў. Іх не паінулі без увагі: па пастанове райвыканкама дзіцячаму дому перадалі былы маёнтка графіні Замойскай, які пуставаў і знаходзіўся ў добрым стане. Месца там было цудоўнае: парк з штучнымі азёрамі, сад, агарод. Першым дырэктарам установы была А. Ягораву, але і потым, калі тут сталі працаваць настаўнікі і выхавацелі з адукацыяй, жанчыны-стваральніцы сіроцкага дома заставаліся для дзяцей самымі роднымі.

Некаторыя з выхаванцаў знайшлі сваіх родных: Тамара Халухіна – маці, Ветлякоў – бацьку, браты Сіваковы – бацьку, трое дзяцей Дурніных – маці, Міхайлавы – маці, Валянцін Іванюшын – бацьку, Ганна і Марыя Суміны – бацьку. Хлопцы па заканчэнні Іўеўскай рускамоўнай сярэдняй школы паступалі ў ВНУ, тэхнікумы, вучылішчы, але на канікулы прыязджалі ў дзіцячы дом. Тут была іх сям'я, дзе іх чакалі і радаліся іх по-

спехам, – так скончыў расповед І. Пракопчык.

Акурат з той сустрэчы супрацоўнікі бібліятэкі пачалі па каліве збіраць матэрыялы і дакументы аб Іўеўскім сіроцкім дзіцячым доме, яго выхаванцах і супрацоўніках. Шукалі ў перыядычных выданнях, размаўлялі з мясцовымі жыхарамі, запісвалі ўспаміны выхаванцаў, настаўнікаў і выхавацеляў дзетдома. Працавалі ў Дзяржаўным архіве грамадскіх аб'яднанняў Гродзенскай вобласці, звярталіся ў Занальны дзяржаўны архіў у Лідзе, наведвалі архіў аддзела адукацыі Іўеўскага райвыканкама. Пад час летніх канікулаў была арганізаваная экскурсія-падарожжа па былым маёнтку графіні Замойскай, дзе размяшчаўся дзіцячы дом.

Летась супрацоўнікі дзіцячай бібліятэкі правялі вялікую даследчую працу па падрыхтоўцы інфармацыйна-тэматычнага зборніка «Нам жыць і помніць», выдадзенага да 70-годдзя вызвалення Іўеўшчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У ім ёсць і раздзел пра дзіцячы дом. Гэты матэрыял быў прадстаўлены да ўдзелу ў XXIII рэспубліканскім конкурсе «Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры».

У выніку пошукавай і даследчай працы быў сабраны багаты фотадакументальны матэрыял пра Іўеўскі дзіцячы дом, лёсы яго гадаванцаў, настаўнікаў і выхавацеляў, які раскрывае яшчэ адну невядомую старонку гісторыі нашага краю.

Таіса ТРЫКЕНЬ,
загадчыца Іўеўскай дзіцячай бібліятэкі

Выхаванцы дзіцячага дома (у цэнтры дырэктар Кезля, 1949 г.)

Выхавацелі і абслуговы персанал (1945 г.)

Так склалася, што з глыбіняў гісторыі да нас даходзяць збоўшага імёны асобай паходжання знатнага, ад нараджэння акружаных багаццем пашанай. Што зробіш, чалавеку проста му ў тыя часы цяжка было далучыцца да гэтай «гістарычнага» сусвету манархіяў ды знаці. Аднак нарадзіліся на нашай зямлі людзі, якія з нізоў трапілі ў самую кухню дзяржаўнай палітыкі, насуперак усім уяўленням і забабонам свайго часу.

Да такіх людзей варта аднесці выхадца з Нясвіжа, узнесеннага воляй гісторыі і ўласным спрытам да вышыняў дзяржаўнай і міжнароднай палітыкі – да трона імператара і самадержца ўсерасійскага, які вяршыў лёсы народаў неабсяжнай Расійскай дзяржавы.

Лэйзер Дзілон з Нясвіжа ўзводзіў сваё паходжанне да сярэднявечнага кастыльскага кабаліста Машэ дэ Лёна. Яго бацька, Барух-Бендэт Дзілон, быў даверанай асобай князя Карала Станіслава Радзівіла Панае Каханку, іншымі словамі, «трымаў арэнду» Нясвіжа, кантралюючы вытворчасць і продаж гарэлкі і зборы з прыездных гандляроў, а таксама арганізаваў складаную сістэму субарэнды. Да таго ж ён карыстаўся сярод яўрэяў славай выдатнага талмудыста. Згодна з сямейным паданнем, старэйшы сын Б. Дзілона Лэйзер з ранняга дзяцінства выяўляў незвычайныя здольнасці да моваў і ўжо да васьмі гадоў размаўляў і пісаў па-польску, па-нямецку і па-руску, што спалучалася з дзіўнымі поспехамі ў вывучэнні старажытнаўрэйскай святой тэкстаў. У 13 гадоў – тады гэта было звычайнай практыкай, асабліва сярод яўрэйскай эліты – яго ажанілі з дачкою аднаго з кіраўнікоў мінскага кагалу, чыё імя, на жаль, да нас не дайшло, і наступныя некалькі гадоў ён жыў у Мінску ў якасці «зятка на ўтрыманні», а пасля быў прыцягнуты да ўдзелу ў дзейнасці цесця па забеспячэнні расійскай арміі.

Згодна з прызнаннем Дзілона, «у 1812 г. ... пад час французскай кампаніі, калі гасудару імператару па прадстаўленні вярхоўнага ваеннага начальства аб прыхільнасці яўрэйскага народа да ўсеагульнага трона ўгодна было загадаць аб вылучэнні з таго народа асабліва годных дэпутатаў для знаходжання пры Галоўнай кватэры, ганараваных я быць абраны ў гэтую пасаду». Паводле дадзеных крыніцаў, выбары дэпутатаў у 1812 г. ажыццяўляліся па асабістай ініцыятыве імператара яўрэйскімі абшчынамі. Магчыма, абранне дэпутатаў з'яўлялася так-

тычным ходам з мэтай прыцягнуць на бок расійскага ўрада яўрэйскае насельніцтва.

Калі ў канцы 1812 г. Аляксандр I фактычна ўсклаў на сябе вярхоўнае камандаванне войскам, у ліку іншых рэарганізацыяў, праведзеных ім, былі цэнтралізаваныя сувязі войска з яўрэйскімі абшчынамі. Для гэтай мэты вярхоўнае камандаванне зааганізавала пры Галоўнай імператарскай кватэры двух купцоў, якія займаліся ваеннымі пастаўкамі: Зундэля Зоненберга з Гродна і Лэйзера Дзілона з Нясвіжа.

сандрам I: яго ўзнагародзілі медалём «За стараннасць», што адбылося пад час аўдыенцыі, дадзенай імператарам яўрэйскім дэпутатам 29 чэрвеня 1814 г. у замку Брухзаль, у Бадэнскім герцагстве. Тады ж быў пакладзены пачатак новага этапу дзейнасці яўрэйскай дэпутатыі Л. Дзілона і З. Зоненберга. Пасля гутаркі з яўрэйскімі прадстаўнікамі Аляксандр I распарадзіўся, каб усе яўрэйскія кагалы абралі дэпутатаў і адправілі іх у Санкт-Пецярбург.

З кароткіх і адрывістых згадак у справаводчых даку-

маглі і згусціць фарбы. Галоўным сваім дасягненнем яны лічылі адмену нейкага загадкавага ўказа, што нібыта ўжо рыхтаваўся ў Сенаце і пагражаў расійскім яўрэям незлічонымі бедствамі.

Карыстаючыся імператарскім заступніцтвам, Л. Дзілон быў надзейна абаронены ад правасуддзя. У сярэдзіне красавіка 1817 г. мінскі губернатар паспрабаваў прыцягнуць Л. Дзілона да следства па справе аб разрабаванні Нясвіжскага замка корпусам генерал-маёра С. Тучко-

клікаў на сябе няласку імператара, суправаджаючы яго ў чарговай паездцы за мяжу, а затым апынуўся ў Мінску пад следствам за шэраг махлярстваў і ілжывыя даносы. Сам Лэйзер быў арыштаваны, яго маёмасць была канфіскаваная. Справу разглядаў Сенат, які распарадзіўся аб яго вызваленні і вяртанні яго ўласнасці на той падставе, што ён быў вядомы асабіста імператару, каторы высока ацаніў яго паслугі краіне пад час вайны з Францыяй. Аднак усю ўладу і ўплыў Лэйзер страціў: з Пецярбурга быў высланы пад нагляд паліцыі ў Вільню, дзе займаўся дробным гандлем і беспаспяхова пісаў апраўдальныя лісты ў сталіцу аж да самай смерці ў 1838 г.

Цікава адзначыць, што гісторыкаў і пісьменнікаў практычна не зацікавіў гэты пранырлівы тып, прасталюдзін-кар'ерыст і нейкі нерамантычны авантурыст. Аднак Л. Дзілон, падобна некаторым іншым яўрэйскім дэпутатам часоў Кацярыны II і Аляксандра I, да сярэдзіны XIX ст. стаў папулярным персанажам яўрэйскіх народных паданняў. Дэпутаты паўсталі ў паданнях мудрымі заступнікамі свайго народа, набліжанымі да самога цара і яго грозных вяльможаў, іх біяграфіі абрасталі самымі неверагоднымі гісторыямі і анекдотамі. Напрыклад, падзенне Дзілона легенды звязвалі не з цёмнымі махінацыямі Лэйзера або інтрыгамі яго ворагаў, а з асабістай крыўдай самога імператара, які не здолеў стаць зяцем свайго нясвіжскага дарадцы. Распавядалі, што спыніўшыся ў доме Дзілона ў Нясвіжы, імператар звярнуў увагу на трынаццацігадовую дачку дэпутата Рыўке-Рохл. Дзяўчына, паводле адной версіі, горда адмаўляла ўсе знакі «найвышэйшай увагі», па іншай версіі, «сядзела ў імператара на каленях і гулялася яго опалетамі і ордэнамі, а ён гладзіў яе кучаравыя чорныя валасы». Даведаўшыся пра гэты «раман», Дзілон, які пры любых абставінах трымаў сябе горда і свабодна, смела заявіў Аляксандру, што ніколі не аддасць сваю дачку неяўрэю, няхай гэта будзе хоць сам гасудар імператар. Аляксандр з'ехаў, але затаіў крыўду на дэпутата і пры нагодзе жорстка адпомсціў яму: неўзабаве Дзілона арыштавалі за махлярства і канфіскавалі ўсю яго маёмасць. Калі верыць гэтай легендзе, уладны багацей Л. Дзілон, што некалі шпацыраваў з імператарам рука аб руку, памёр у астразе пад час судавага разбору.

Віталь Быль,
малодшы навуковы
супрацоўнік Нацыянальнага
гісторыка-культурнага
музея-запаведніка
«Нясвіж»

Лэйзер з Нясвіжа: яўрэй Яго Вялікасці

Вялікая синагога ў Нясвіжы

Афіцыйна яны называліся «дэпутатамі яўрэйскага народа пры Галоўнай кватэры Яго імператарскай вялікасці».

Пад ціскам абставінаў ваеннага часу ўзаемнае адчужэнне і падазронасць, характэрныя для ўзаемаадносін яўрэяў і расійскай улады ў даваенную эпоху, змяніліся ў пэўнай ступені адносінамі партнёрства. Гэтыя змены ў першую чаргу выявіліся ў дачыненні ўладаў да кагалаў (упраўленаў яўрэйскіх абшчынаў). Праз кагалы ваеннае кіраўніцтва і мясцовая адміністрацыя звярталася да яўрэйскага насельніцтва гарадоў і мястэчак не толькі з патрабаваннямі аб выкананні тых ці іншых павіннасцяў ваеннага часу, але і з просьбамі аб дапамозе, у тым ліку даволі спецыфічнай. Пры супольнасцях, якія знаходзіліся ў зоне ваенных дзеянняў, фармаваліся групы з некалькіх чалавек, абраных кагалнымі старшчынамі (або ўключалі іх саміх), якія называліся «таемнымі кагаламі». Камандзіры вайсковых частак пры неабходнасці выкарыстоўвалі членаў «таемных кагалаў» у якасці выведнікаў або праваднікоў, а цывільная адміністрацыя – у якасці таемных паліцэйскіх агентаў.

Дзейнасць Дзілона пад час вайны была высока ацэнена Аляк-

Медалё «За стараннасць»

ментах вядома, што з вяртаннем Аляксандра I у Санкт-Пецярбург дзейнасць яўрэйскіх дэпутатаў пры імператары працягвалася. Не зусім зразумелым чынам яны апынуліся ў складзе імператарскай світы пад час падарожжа Аляксандра I на Венскі кангрэс у верасні 1814 г. Згодна з сабранымі венскай паліцыяй звесткамі, у Вене тады хадзілі разнастайныя чуткі «пра двух прыдворных яўрэяў імператара Аляксандра». Яны нібыта займаліся закупам дачынных да кангрэсу асобаў, а таксама забаўляліся так, што «трапілі золата цэлымі мяшкамі».

Хадайніцтва яўрэйскіх дэпутатаў перад уладамі сапраўды мелі некаторы эффект. Так, мелі поспех іх выступы супраць «крывавага нагавору» – папулярных у забавных народных масах абвінавачванняў яўрэяў у рытуальных забойствах, супраць прыцягнення яўрэяў да салдацкай службы. З іх дапамогай станоўча вырашаліся пытанні, звязаныя з праблемамі асобных кагалаў. Аднак, каб падкрэсліць важнасць сваймісіі для ўсяго яўрэйскага народа Расійскай імперыі і апраўдаць сваё ўтрыманне ў сталіцы, у сваіх лістах-справаздачах суайчыннікам яны

ва пад час вайны 1812 г. Пецярбургская ўправа благачыння спрабавала прымуціць Дзілона пакінуць сталіцу на працягу трох сутак. Аднак Дзілон заявіў, «што, хоць па ўскладзеных на яго абавязках дэпутата яму належала быць у Санкт-Пецярбургу, для свайго апраўдання ён павінен накіравацца ў Нясвіж, але не раней, як па атрыманні рашэння аб грошах яму ад казны». Пры гэтым Дзілон спасылаўся на абяцанне, нібыта дадзенае яму імператарам: вызваліць яго ад усіх «пераследаў» па гэтай і іншых справах. Пытанне было вынесенае на асабісты разгляд імператара. Аляксандр I распарадзіўся не высыліць Дзілона са сталіцы, «гэткім жа чынам і надалей дэпутатаў яўрэйскага народа адсюль не высыліць без дакладу Яго імператарскай вялікасці».

Аднак у Лэйзера набралася нямала ворагаў. Супраць яго пастаянна інтрыгаваў калега З. Зоненберг. Амбітны іншародзец нямакага раздражняў і пры імператарскім двары. І прыйшоў дзень, калі ўдача і найвышэйшае заступніцтва адварнуліся ад нясвіжскага дэпутата. Дзілон пакінуў свой пост у 1821 г. пры скандальных абставінах. Ён на-

Царкоўнае краязнаўства

Згубленая святыня — Скіткоўская ікона Божай Маці

Наша гомельская святыня, цудатворная Скіткоўская ікона Божай Маці захоўвалася ў Церашкоўскім манастыры Нараджэння Найсвятой Багародзіцы, які знаходзіўся недалёка ад Гомеля, на беразе Сажа, каля вёскі Скіток і побач з радавой сядзібай шляхціцаў Клімовічаў — Цярэшкавічамі. Заснаваў манастыр інак Варлаам з роду Клімовічаў, ён жа прынес з Кіева і старажытны абраз Багародзіцы.

Ікона была напісаная на ліпавай дошцы памерамі 7 вяршкоў у вышыню і 6 вяршкоў у шырыню. Па малюнку сваім яна была вельмі падоб-

раіны». Хтосьці дзякаваў Маці Божай за ацаленне, хтосьці прасіў спрыяння, іншыя паміналі памерлых, заказвалі саракавусты і іншае. Людзі па веры сваёй атрымлівалі адказ ад Царыцы Нябеснай, каб пасля манастырскага служэння ехаць дадому з улагоджанай душою.

У 1743 г. манастыр стаў уніяцкім; у 1795 г. царкву вярнулі праваслаўным, але манастыр ужо не быў адноўлены. Пад час вяртання царквы папярэднія гаспадары пастараліся забраць з яе ўсю маёмасць, так што Скіткоўскі прыход ператварыўся ў адзін з самых бедных у Магілёўскай (Беларускай) праваслаўнай епархіі. Перад самым ад'ездам з манастыра ўніята схавалі ікону ў адзін са сваіх шматлікіх куфраў. Але гомельскі протаіерэй Грыгаровіч, які прымаў царкву, даведаўся аб тым, і ікона зноў была вернутая ў царкву.

З цягам часу жыццё ў Скітку ўвайшло ў звыклую каляіну, і багамольцы зноў тысячамаі сталі прыходзіць да іконы Божай Маці і прасіць у Яе дапамогі, ацалення ад хваробаў. Многія хворыя, якія не маглі ўстаць з ложкаў, запрашалі клір з іконай да сябе ў дом і вылечваліся. Такія падарожжы здзяйсняліся нярэдка і на даволі вялікіх адлегласці. Асабліва часта цуды перажывалі дзеці і жанчыны-парадзікі.

Да нас дайшлі звесткі пра некаторыя са шматлікіх цудаў, якія мы і прыводзім.

Вядома, што брат скіткоўскага святара Бардоўскага, які служыў у Пецярбургу ў адным з міністэрстваў, цяжка захварэў там, і лекары

прызналі хваробу невылечнай. Хворы пачаў рыхтавацца да смерці, але аднойчы ён пабачыў у сне жанчыну ў сціплым адзенні, якая сказала яму, што калі ён апрагне бедную жанчыну, якая знаходзіцца ў Скітку, то будзе ўратаваны. Прачнуўшыся, хворы адразу ж напісаў скіткоўскаму святару і прасіў яго знайсці тую жанчыну. Але сярод насельнікаў Скітка не было на той час ніводнай беднай жанчыны. Пасля доўгіх роздумаў яны прыйшлі да высновы, што пад адзеннем для беднай жанчыны трэба разумець рызу да іконы Божай Маці. Хворы адразу замовіў срэбную рызу, і калі ў 1810 г. ёю ўпрыгожылі ікону, ён, па малітве, выздараваў.

Крыху пазней у сына святара Шымковіча разбалелася рука. Спачатку яе скруціла, а пасля пачалі гніць і адвальвацца суставы на пальцах. Лекары казалі, што выратаваць жыццё дзіцяці можна толькі праз ампутацыю рукі. Маці хлопчыка не пагадзі-

лася на гэта і звярнулася па дапамогу да Маці Божай перад Яе Скіткоўскай іконай. І па стараннай малітве гніенне костак спынілася, язвы закрыліся, рука выпрасталася, толькі кісць рукі засталася сапсаванай ад суставаў, якія выпалі раней.

Шмат і іншых цудаў здзейснілася перад Скіткоўскай іконай па малітвах Божай Маці.

Святая ікона захоўвалася ў Скіткоўскай царкве каля левага кліраса, у высокім ківоце з разьбянымі выявамі Духа Святога ў выглядзе голуба і мноства херувімаў і серафімаў. Па краях ківота вязю быў напісаны трапар «Богородице Дево, радуйся...», а ніжэй іконы знаходзіўся наступны надпіс: «Всем скорбящим радость и обидимым предстательница, алчущим питательница, странником утешение, обуреваемым пристанище, болящим посетительница, озлобленным покров и заступление, и жезл слепым, Мати Бога Вышняго Ты еси Пречистая, моли спастися рабом твоим».

Храмавае свята ў Скітку адбывалася ў дзень Нараджэння Найсвяцейшай Багародзіцы 21 (8 верасня), а шанаванне іконы здзяйснялася ў дзясятую пятніцу пасля Вялікадня, калі ў Скіток з'яжджаліся багамольцы. Шляхціцы Клімовічы як нашчадкі заснавальніка Церашкоўскага манастыра з глыбокай пашанай прыносілі абраз у сваю аколіцу, дзе цягам трох дзён перад ёй адбываліся малебны ў кожным з дамоў.

Старажытны манастырскі храм быў драўляны, ён праіснаваў амаль 200 гадоў. У 1878 г. (па іншых звест-

Адзіны вядомы фотаздымак Скіткоўскай іконы Божай Маці

ках, у 1876 г.) ён быў заменены новым мураваным, які быў пабудаваны на тым самым месцы, дзе інак Варлаам стварыў Церашкоўскі манастыр. Але пад час камуністычных ганенняў гэтая царква не ўцалела і была зруйнаваная, хоць ужо і не так даўно. Каробка храма, сцены, на якіх нават можна было разгледзець рэшткі фрэсак, былі знесены пасля Вялікай Айчынай вайны.

Скіткоўская ікона таксама была згубленая пад час ганенняў. Апошнія дакладныя звесткі аб ёй адносяцца яшчэ да дарэвалюцыйных гадоў. Цяпер нават складана ўявіць, як выглядаў абраз, бо да нас дайшоў фотаздымак благой якасці.

Але ў самім Скітку ў пасляваенныя часы захоўвалася копія той іконы. Гэта была ікона-свяча, якая па ўсталяванай у Беларусі традыцыі штогод пераносілася жыхарамі вёскі з хаты ў хату. Паводле ўспамінаў старажылаў пасля вайны два скіткоўцы, «дзед Пімен і дзед Панас», сабраўшы грошы з усяго сям'і, выправіліся ў Кіеў, каб замовіць спісак Скіткоўскай іконы. З Кіева яны прынеслі тры абразы, для якіх быў зроблены «станок» — пераносны ківот, дзе яны і былі ўсталяваныя. Гэтыя «свечы» пераносіліся штогод з хаты ў хату, але з часам традыцыя пачала перарывацца, і ў выніку ў адной з хатаў ікона засталася надоўга. Два абразы былі згубленыя, застаўся толькі адзін — спісак Скіткоўскай іконы, што быў перададзены скіткоўцамі гомельскім святарам, якія аднаўлялі прыход у Цярэшкавічах. Тут, у пабудаваным храме Нараджэння Божай Маці, і цяпер знаходзіцца абраз. На жаль, манастыр у Скітку так і не адноўлены, няма і царквы.

З дабраславення Уладыкі Стэфана зусім нядаўна была напісаная ікона Божай Маці, названая Скіткоўскай-Гомельскай, а таксама было прапанавана пабудоваць у Гомелі храм у гонар гэтай іконы.

Андрэй
АНАНЬЕЎ,
Аляксей
ВЫСОЦКІ

Скіткоўская ікона Божай Маці, напісаная ў пасляваенныя гады

ная на Пачаеўскую ікону Божай Маці, а па жывапісе нагадвала ікону Свяціцеля Мікалая Мокрага (XI ст.), якая да вайны захоўвалася ў Кіеўскім Сафійскім саборы, а цяпер знаходзіцца ў ЗША. На іконе Маці Божая з задуменым тварам трымае Богадзіця на правай руцэ і злёгка нахіляе да Яго галаву. Ісус Хрыстос, нібыта жадаючы суцешыць Сваю Прачыстую Маці, прыхіліўся да Яе тварам. Увесь абраз, за выключэннем лікаў, быў закрыты срэбнай пазалочанай рызай, вырабленай у Пецярбургу ў 1810 г. (больш старая рыза была страчана яшчэ да рэвалюцыі). Над галоўмаі Божай Маці і Богадзіця былі ўмацаваныя зробленыя ўніятамі каралеўскія кароны замест больш старажытных вяноў.

Пра цуды, звязаныя з іконаю, было вядома ўжо даўно. Пра гэта сведчыць мноства срэбных падвесак у выглядзе рук, вачэй, сэрцаў, ног і інш., якія як падзяку за вызячэнне прыносілі да іконы. Захаваліся звесткі, што ў манастыр тады прыходзілі «разныя osoby с целой ук-

Скіткоўская-Гомельская ікона Божай Маці

Развітальны крык журавой

(Працяг. Пачатак у № 27)

Я ў суседняе сяло замуж пайшла. Даўней людзі набожныя былі, кожную нядзелю ў царкву хадзілі. А ўжо як парафіяльнае свята, то збіраліся з усёй ваколіцы. Такія свята фестамі называлі. У Бялавічах збор быў на Іллю, у Гальбе – на Юр’е, у Гочшаве – на Часны, у Буле – на Галавасек, у самім Косаве – на Антонія. А да нас, у Бусядж, збіраліся на Успенне. Тады я і пазнаёмілася са сваім Антосем. Гэта ж Успенне ў канцы лета, яшчэ цяпло. Усе дзяўчаты ў квяцістых сукенках, а хлопцы ў выштых рубашках. Пабудуць маладыя ў царкве, патаўкуцца трохі ды ідуць на вуліцу. Во! А тут ужо музыкі збіраюцца. Надта галіцкія славіліся, на ўсю акругу. Браты Мацвіені. Мусіць, трое ці чацвёра іх было. Цэлая капэла – гармонік, дзве скрыпкі, цымбалы, барабан, шалехтуны. А яшчэ як Бянько з Бялавіч да іх далучыцца! Урэжучь полечку – няма сілы ўседзец, ногі самі нясучь у круг. Во там і пазнаёміліся, ужо той дзень не выпускаў мяне з рук. Я даўно прыглядалася да яго. Хлопец быў відны, высокі. На смольні рабіў. І мы, дзяўчаты, хадзілі карчы збіраць. Даўней, як хто знайшоў работу пастаянную, то гэта о-ё-ей, гэта ўжэ чалавек цвёрдую капейку зарабляе. Антось меў работу круглы год. Казалі, што хлопец спрактыкаваны, кемлівы. І я дзяўчына была, мусіць, не з горшых, бо пачаў хадзіць да мяне. (Смяецца). Палюбіліся трохі, а ўжо на Коляды пажаніліся. І пражылі, дзякаваць Богу, дзяцей нарадзілі, пагадавалі. Усяго было ў жыцці, але помнілі тыя далёкія восеньскія вечары, калі над намі, у нашых душах спявалі анёлы.

Але забегла я наперад. Ды во, хлопец з другога сяла. То ўжо мае бацькі стараліся, каб не брыдко было перад чужымі людзьмі, стараліся зладзіць добрае вяселле.

Бацька купіў, памятаю, сорак бутэлек гарэлкі, то гэта ой-ё-ей, гэта многа, бо радня велькая. Сарак бутэлякмі вяселле зрабілі. Адна чарачка па кругу хадзіла. Сват гоцю наліваў чарку, гоць уставаў, віншаваў маладых, а тады за іх здароўе выпіваў. І маладыя ўставалі, дзякавалі сваяку за харошыя словы. Усяго самага найлепшага жадалі маладым. Загадзя прыдумлялі, каб як лепш сказаць. А іншы і пажартуе. Асабліва калі дзялілі каравай. Тады было рогату!

Раскажу табе пра маю свякроў, царства ёй нябеснае. Хоць мая мама на нас, дзяцей, і пакрыквала, але моцно шкадавала. Усю жаночую работу сама старалася рабіць. Нас як бы аберагала: «Яшчэ наробіцеся за свой век». Можна, гэта і нядобра з дзецьмі. Старыя людзі казалі: «Любі дзяцей як душу, а трасі як грушу».

Ну, жыў я ў мужавай сям’і. Свёкар са свякроўю, Антось, я ды малодшая сястра Антосева Соня, мая залоўка. Старэйшыя мужавы браты ды сёстры жылі сем’ямі асобна. Ды трэба хлеб пячы. Мне даручыла свякроў, бо ёй некуды трэба было пайсці. Не ведаю, ці печ недапаліла, ці кепско цеста вымесіла, але не ўдаўся мне хлеб: цяжкі, цеставаты, пад скарынку кот залезе, сваецца. Брыдко мне, ажно плачу. Што свякроў скажа?! Прыйшла яна апоўдні. Разламала бохан, паглядзела, ніц не сказала. Усю маю выпечку размачыла ў цёплай вадзе, добра размясіла, каб не было галушак, мукі дабавіла, вараных картоплеў (картоплі, каб цесто кісла лепей), і давай мясіць. Тады пакінула хлеб кіснуць. Падкісаў і зноў мясіла, муку сыпала. Калі цесто падышло, пасадзіла ў печ. Даўней на чарэн пад боханы лісты хрэну клалі, аэру. Дубовыя, кляновыя лісты сушылі, на нітачку вешалі. Навучыла мяне тады правяраць свякроў, ці спёкса хлеб, ці не. Кіла бохан на адну руку, а другой стукала па ёй. Як хлеб падлятаў, то, значыць, спечаны, спёкса. Ведаеш, такі смачны хлеб выйшаў! Вучыла мяне свякроў бабскай рабоце, але ніколі не дакарала, перад людзьмі не абгаворвала, смецце не выносіла на людзі. Нават сваім дочкам не казалі. За навуку яе, за тое, што аберагала мяне ад плёткаў, я любіла яе і шанавала. Не хвалюся, але з намі веку дажывала, у нашай з Антосем хаце. Хоць дочки і крыўдалі на яе. О, старая галава, расказваю табе, а ты і не ведаеш, што маю свякроў Наталія клікалі.

Яе бацькі, як выязджалі ў бежанства, калі была тая, царская вайна, папалі ў Маскву. І прыставілі іх да лазарэта. Бацько і маці памагалі кухару шпітальнаму. Бацько сек дрывы, паліў печы, маці мыла посуд, абірала бульбу – усё рабілі, што ўжэ скажуць. А яе, пятнаццацігадовае дзяўчо, узяў ваенны фельчар да сябе ў памагатыя: халаты, бінты мыла, кіпяціла шпрыцы, інструмент доктарскі.

Алесь ЗАЙКА

(Заканчэнне ў наступным нумары)

ЖНІВЕНЬ

1 – Бандарчык Васіль Кірылавіч (1920, Слуцкі р-н – 2009), вучоны-этнограф, член-карэспандэнт НАН Беларусі, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат прэміі НАН Беларусі (1999) – 95 гадоў з дня нараджэння.

1 – Жыгімонт II Аўгуст (у ВКЛ – Жыгімонт III; 1520, Польшча – 1572), вялікі князь ВКЛ і кароль Польшчы – 495 гадоў з дня нараджэння.

1 – Канцэртны аркестр «Няміга» (Мінск; 1990), структурнае падраздзяленне Дзяржаўнай установы «Мінскканцэрт» – 25 гадоў з часу стварэння.

1 – Хацкевіч Сцяпан Фёдаравіч (1910, Пухавіцкі р-н – 1979), акцёр, заслужаны артыст Беларусі (1963) – 105 гадоў з дня нараджэння.

3 – Чэпик Міхаіл Піліпавіч (1925, Лепельскі р-н – 2000), мастак тэатра, жывапісец, графік, аўтар пейзажаў, партрэтаў, сюжэтна-тэматычных карцінаў, сацыяльна-палітычных і агітацыйных плакатаў – 90 гадоў з дня нараджэння.

4 – Казлоў Мікалай Раманавіч (1945, Расія – 2011), графік, мастак кнігі, дыпламант усесаюзных, міжрэспубліканскіх і рэспубліканскіх конкурсаў «Мастацтва кнігі» – 70 гадоў з дня нараджэння.

4 – Купалаўскі мемарыяльны запаведнік «Вязьніка» (Маладзечанскі р-н; 1945), філіял Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы – 70 гадоў з часу заснавання.

4 – Купалаўскі мемарыяльны запаведнік «Ляўкі» (Аршанскі р-н; 1945), філіял Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы – 70 гадоў з часу заснавання.

4 – Ясьвін (Ясьвін) Яўген Станіслававіч (1935, Верхнядзвінскі р-н – 2000), жывапісец, аўтар працаў у манументальным і станковым жывапісе – 80 гадоў з дня нараджэння.

5 – Бранцаў Павел Дзмітрыевіч (1845 – 1912), расійскі гісторык, аўтар працаў па гісторыі ВКЛ – 170 гадоў з дня нараджэння.

6 – Абуховіч Альгерд Рышардавіч (літ. псеўд. Граф Бандынэлі; 1840, Глускі р-н – 1898),

паэт, мемуарыст, перакладчык, адзін з пачынальнікаў жанру байкі ў беларускай літаратуры – 175 гадоў з дня нараджэння.

6 – Герлаван Ларыса Рыгораўна (Георгіеўна; 1940, Мінск – 1996), мастак тэатра, якая працавала ў галіне дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, графікі, тэатральна-дэкарацыйнага жывапісу, – 75 гадоў з дня нараджэння.

6 – Догель Мацей (1715, Лідскі пав. – 1760), педагог, гісторык-архівіст, правазнаўца, чые працы як гістарычных крыніцы не страцілі свайго значэння да нашых дзён, – 300 гадоў з дня нараджэння.

6 – Міраслаў Шайбак (сапр. **Адамчык Міраслаў Вячаслававіч**; 1965, Мінск), паэт, прэзаік, драматург, перакладчык, выдавец – 50 гадоў з дня нараджэння.

7 – Цітовіч Генадзь Іванавіч (1910, Мёрскі р-н – 1986), этнамузыкалаг, дзеяч харавога мастацтва, дырыжор, народны артыст Беларусі і СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1978) і прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1968) – 105 гадоў з дня нараджэння.

7 – Шыманскі Міхаіл Мікалаевіч (1935, Бярозаўскі р-н), журналіст, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1998), спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2002), прэміі Беларускага саюза журналістаў «Залатое пярэ» (1995), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2009) – 80 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 27

Уздоўж: 1. Дуб. 3. Валлячок. 7. Трал. 9. Мёд. 10. Маладосць. 11. Вада. 13. Нарыс. 14. Філе. 18. Ківер. 19. Борць. 20. Месяц. 21. Ранак. 23. Цвік. 24. Анёлы. 27. Лета. 31. Клімавічы. 32. Уфа. 33. Аніс. 34. Пчолачка. 35. Аса.

Упоперак: 1. Дымар. 2. Барада. 3. Вароты. 4. Лапці. 5. Чорт. 6. Дамавік. 8. Ліпень. 12. Дзвесце. 15. Ігранне. 16. Праца. 17. Зборы. 20. Маціца. 22. Красала. 25. Намова. 26. Лавіна. 28. Клешч. 29. Пчала. 30. Сіло.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА – (заканчэнне артыкула). Яна прыводзіць да таго, што адзіная нармалізаваная мова становіцца здабыткам кожнага члена грамадства.

Сучасная літаратурная беларуская мова сфармавалася ў асноўным у пач. XX ст. Асаблівацю складання мовы беларускай нацыі было тое, што новая беларуская літаратурная мова не мела традыцыйна пераемнасці з старабеларускай мовай (мовы заканадаўчых актаў і Статута ВКЛ, кнігі Ф. Скарыны, С. Буднага і пад.), а складалася на народна-гутарковай аснове. Выдатная роля ў фармаванні нацыянальнай беларускай літаратурнай мовы належыць Янку Купалу, Якубу Коласу, М. Багдановічу, Цётцы, В. Ластоўскаму, Б. Тарашкевічу, С. Некрашэвічу, М. Байкову і інш., якія сваёй творчасцю ў пач. XX ст. заклалі трывалы падмурок нармалізаванай беларускай мовы. Аднак толькі пасля стварэння Беларускай ССР былі створаны адпаведныя ўмовы для развіцця беларускай нацыянальнай мовы. За кароткі час значна папоўніўся яе слоўніковы склад, развіліся функцыянальныя стылі, быў удасканалены граматычны лад, замацаваліся літаратурныя нормы.

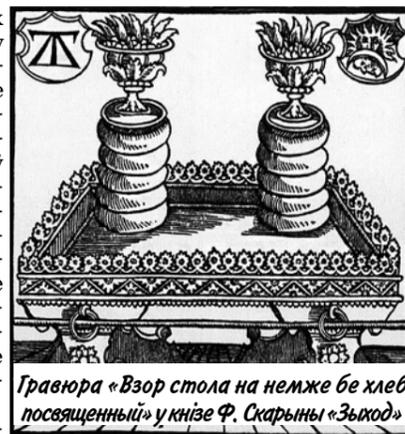
Вялікая заслуга ў гэтым пісьменнікаў, дзеячаў навукі, культуры, мастацтва.

Сёння беларуская нацыянальная мова мусіць выконваць свае функцыі ў розных сферах зносінаў паміж людзьмі, на ёй ствараецца мастацкая літаратура, выдаюцца газеты (у тым ліку «КГ»), часопісы, друкуюцца навуковыя працы, яна гучыць па радыё і на тэлебачанні, што з’яўляецца сведчаннем высокага ўзроўня яе развіцця.

НАЦЮРМОРТ (франц. nature morte, італьян. natura morta літар. мёртвая прырода) – жанр выяўленчага мастацтва (пераважна станковага жывапісу), прысвечаны адлюстраванню неадпашаўленых прадметаў, размешчаных у адзіным асяроддзі і арганізаваных у групу; адлюстроўвае таксама аб’екты жывой прыроды, ізаляваныя ад іх натуральных сувязяў і ператвораныя ў рэч (рыба на сталі, кветкі ў букце і інш.); твор гэтага жанру. На фармаванні нацюрморта паўплывалі задачы выражэння сімволікі, вырашэнне дэкаратыўных задач, дакладная фіксацыя прадметнага асяроддзя. Адлюстраванне рэчаў мае самастойнае мастацкае значэнне.

На тэрыторыі Беларусі вя-

домы з XVI ст. у кніжнай графіцы (гравюра «Взор стола на немже бе хлеб посвященный») у кнізе Ф. Скарыны «Зыход»), алегарычную ролю выконвае прадметнае асяроддзе ў «Партрэце» Ф. Скарыны. Сустрэкаюцца элементы нацюрморта ў беларускім іканапісе. Вялікая ўвага аддавалася адлюстраванню асобных рэчаў (атрыбуты ўлады, прафесійных заняткаў, культу і інш.) на парадных партрэтах XVI – XVIII стст. з мэтай найбольш поўнай і шырокай характарыстыкі персанажа. У XIX ст. найбольш выдатным майстрам беларускага нацюрморта быў І. Хруцкі.

Гравюра «Взор стола на немже бе хлеб посвященный» у кнізе Ф. Скарыны «Зыход»